

Meliha Teparić
Internacionalni Univerzitet u Sarajevu

MUHAMMED BEHAUDIN SIKIRIĆ I NJEGOVA KALIGRAFSKA IDŽAZETNAMA

Sažetak

U ovom radu analizira se kaligrafsko ostvarenje šejha Muhameda Behaudin-ef. Sikirića, umjetnika s kraja 19. i početka 20 stoljeća. U radu je dat prijevod do sada neobjavljene njegove kaligrafske *idžazetname* iz zbirke orijentalnih rukopisa, biblioteke Mesudije u Kačunima. Na osnovu ovog dokumenta i objavljenih podataka o ovom umjetniku, pokušalo se preciznije definisati njegovo kaligrafsko obrazovanje. U radu se, također, uporednom analizom sadržaja teksta *idžazetname* i umjetnikovih kaligrafskih inskripcija koje su bile dostupne, pokušalo rasvijetliti, rekonstruirati i valorizirati njegov umjetnički rad te predstaviti široj javnosti.

Ključne riječi: Šejh Muhamed Behaudin Sikirić, idžezetnama, kaligrafija, međmua i levha.

Biografija šejha i kaligrafa Muhameda Behaudin-ef. Sikirića

O šejhu Muhamedu Behaudin-ef. Sikiriću kao kaligrafu nije mnogo pisano. Jedini rad posvećen ovom kaligrafu i šejhu dao je Muhamed Hadžijamaković pod naslovom *Pedesetogodišnjica smrti Behaudin-ef. Sikirića*.¹ Iz potonjeg rada čitamo ponešto o njegovoj kaligrafskoj aktivnosti, ali i druge interesantne pojedinosti iz njegovog života. Dalje, sporadično pronalazimo spomen na Sikirića kao kaligrafa u tekstu Mehmeda Mujezinovića iz 1972. godine, *Diplome kaligrafa Islamovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu*,² koji ga spominje kao Islamovićeve učenika te u radu O islamskoj kaligrafiji u Sarajevu, autorice Munibe Spaho,³ koja, također, govori o njego-

1 Muhamed Hadžijamaković, "Pedesetogodišnjica smrti Behaudin-ef. Sikirića", *Glasnik VIS-a*, br. 6, 1984., str. 721-725.

2 Mehmed Mujezinović, "Diplome kaligrafa Islamovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu", *Anali Gazi husrev-begove biblioteke*, I, Sarajevo, 1972., str. 91-93.

3 Muniba Spaho, "O islamskoj kaligrafiji u Sarajevu", *Blagaj - Islamsko predanje i bošnjačko naslijeđe*, I/1/1997., str. 82-85.

voj kaligrafskoj djelatnosti i donosi reprodukciju stranica jednog njegovog rukopisa. O pojedinim Behaudinovim bilježnicama – *medžmuama*, saznajemo od Fehima Nametka u tekstu *Porodica Sikirića u rukopisima Bošnjačkog instituta u Cirihu*,⁴ zatim o kaligrafskim aktivnostima koje je po narudžbi ispisivao Behaudin Sikirić saznajemo u tekstu *Idžazetname u rukopisima Gazi Husrev-begove biblioteke* od orijentaliste Hase Popare.⁵ Sve dosadašnje podatke o šejhu Behaudinu Sikiriću sumirao Emir Gačanović u knjizi *Šejh Siri baba*,⁶ koji pored toga donosi još nekoliko interesantnih podataka u vezi s predmetnim kaligrafom.

Šejh Behaudin-ef. Sikirić rođen je 1860. godine na Oglavku, u porodici koja je bila na visokom glasu po duhovnom odgoju. Najglasovitija ličnost ove porodice bio je šejh Sirri-baba sa Oglavka.⁷ Muhamed Behaudin školovao se najprije u Sarajevu, gdje je završio Merhemića medresu i privatno pohađao preparandiju...⁸ a 1889. godine položio je ispit za muallima...⁹ Za Muhameda Behaudina zna se da je u Bosni učio kaligrafiju kod hafiza Huseina Rakima Islamovića,¹⁰ a imao je „u Istanbulu 1911. godine i ispit iz arapske

4 Fehim Nametak, "Porodica Sikirića u rukopisima Bošnjačkog instituta u Cirihu", *POF*, 47-48 (1997-98), 1999., str. 169-179.

5 Haso Popara, "Idžazetname u rukopisima Gazi Husrev-begove biblioteke – prilog proučavanju historije obrazovanja u BiH", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXV-XXVI, (2006-2007.), str. 5-44.

6 Emir Gačanović, *Šejh Siri baba - oblikom kaplja, sadržinom okean*, Fojnica: Nepoznata Bosna, 2014.

7 Šejh Abdurahman Sirri-baba rođen je u uglednoj porodici Balta-oglu u Fojnici 1775. godine. Školovao se u Fojnici a tesavvuf je izučavao pred šejhom Husein-babom Zukićem iz Vukeljića, pirom nakšibendijskog tarikata u Bosni. O šejhu Sirri-babi pisali su mnogi kao što su: Šaćir Sikirić, „Pobožne pjesme šejha Abdurrahmana Sirrije“, *Glasnik IZV*, 1941., br. 11, str. 332-354 i br. 12, str. 362-373.; Mahmud Traljić, „Šejh Abdurahman Sirri bio je i – kaligraf“, *Glasnik VIS-a u SFRJ*, 1978., br.1. str. 59-62.; Džemal Čehajić, *Derviški redovi u Jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo: Orijentalni institut, 1986.; Gačanović, *Šejh Siri baba*, *op. cit.*, i dr.

8 Učiteljska škola ili Dar-ul-mualim. Ova škola je bila dopuna medrese, obrazovala je buduće učitelje mekteba. (Suada Huković „Škola po uzoru na carigradsku preparandiju“, u: *Prosvjetni list*, br. 948, mart/ožujak, 2008., 32.)

9 Emir Gačanović, *Šejh Siri baba...*, *op. cit.*, str. 106.

10 Sarajevski kaligraf hafiz Husejn Rakim-efendija Islamović rođen je 1839. godine u Sarajevu, gdje je dobio prvo obrazovanje najprije kod muderisa Tahir-ef., a zatim u Gazi Husrev-begovoj medresi kod muftije Mustafa Hilmi-ef. Hadžiomerovića Krajišnjika. Kaligrafiju arapskog slova izučavao je kod tadašnjeg poznatog sarajevskog hattata Abdullah Ajni-ef. Hasagića (umro 1872.), a specijalizaciju u umjetnosti kaligrafije arapskog slova nastavlja u Carigradu. Vrativši se u domovinu poslije 1867. g. Islamović radi kao samostalni kaligraf podučavajući i druge toj vještini. Tako su, između ostalih, pred njim kaligrafiju učili kaligrafi: Behaudin-ef. Sikirić, Akif-ef. Hadžihusejinović-Muvekit, hafiz Sulejman-ef. Čučak i hadži hafiz Mustafa-ef. Čadordžija. Islamović je

kaligrafije.¹¹ Godine 1890. Behaudin se vratio iz Istanbula u domovinu, gdje je radio u nekoliko institucija: od 1890.-1892. na Mektebu u Sarajevu; do 1902. kao vjeroučitelj i u vojničkom penzionatu; od 1892. godine u Šerijatsko-sudačkoj školi; od 1893.-1902. kao tumač kod Okružnog suda; od 1901.-1903. kod Kotarskog suda; i do 1912. kod Zemaljske vlade.¹² Od 1892.-1912. predavao je kao pomoćni učitelj arapsku kaligrafiju u Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu, potom je prešao u Ruždiju i tu predavao orijentalne predmete do penzionisanja, koje se desilo, vjerovatno, oko 1925.-26. godine. Jedno vrijeme je predavao kaligrafiju u Okružnoj medresi u Sarajevu.

Sl. 1. Fotografija šejha Behaudina Sikirića.¹³

1895. godine umro u Anadoliji na povratku s hadža. (Mehemed Mujezinović, "Diplome kaligrafa Islamovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, I, Sarajevo, 1972., str. 91-93.).

11 Emir Gačanović, *Šejh Siri baba...*, op. cit., str. 106.

12 Ibid.

13 Najtoplije se zahvaljujemo Gazi Husrev-begovoj biblioteci, Bošnjačkom institutu - Fondacija Adil Zulfikarpašić, Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika, Biblioteci Mesudija Kačuni, Saharu Kuhenu i Ćazimu Hadžimejliću na ustupljenim fotografijama kaligrafskih radova Muhameda Behaudin-ef. Sikirića, koje objavljujemo u ovom radu.

Muhamed Behaudin Sikirić dva puta se ženio, ali nije imao potomaka. Bio je nastanjen u Sarajevu, u ulici Nadmlini, u blizini Kučuk Katibove džamije. U haremu ove džamije nalazila se jedna prostorija koja je nekada služila kao ženski mekteb. Na tom mjestu Muhamed Behaudin je osnovao nakšibendijsku tekiju. Kako je potjecao iz šejhove porodice i sam je bio šejh nakšibendijskog tarikata. Tesavvuf je izučavao pred svojim ocem šejhom Abdullatifom, potom pred najstarijim bratom šejhom Halim-efendijom. Po osnutku tekije u Nadmlinima nije odmah bio šejh iste, vodstvo je preuzeo nakon četvrtog šejha. Održavao je zikir uoči petka i ponedjeljka, a utorkom se okupljao sa užim članovima tekije i dervišima te ih podučavao tarikatskom usulu. Potpisivao se kao „Šejh-zade Šehović“, a imao je i svoj pečat u vidu istostraničnog trougla, unutar kojeg je upisano: „Muhamed eš-šejh Behaudin Nuri Nakšibendi.“¹⁴

Šejh Behaudin je bio član perzijskog kluba koji je osnovao šejh Arif Sitki-efendi, u kojemu se učio perzijski jezik i čitali perzijski klasici.¹⁵ A vjerovatno da je u izučavanju i tumačenju Mesneviye naslijedio šejha Arifa Sitkija.¹⁶

Po predajama onih koji su ga poznavali, bio je iznimno blage naravi, tih i miran, umjeren u svojim poslovima, uvijek spreman da ljudima pritekne u pomoć.¹⁷

Behaudin je umro 20. septembra 1934. godine u Sarajevu, a pokopan je na Ravnim Bakijama.

Od šejha Behaudina do danas je poznata nekolicina njegovih djela: kaligrafska idžazetnama,¹⁸ autorsko djelo *Al-'Aqā'id al-islāmiyya*,¹⁹ prepis djela *Dala'il al-hayrāt*,²⁰ prepis Kaimijevog djela *Varidata*,²¹ prepis četiri

14 Muhamed Hadžijamaković, "Pedesetogodišnjica smrti Behaudin-ef. Sikirića", op. cit., str. 721-725.

15 Šaban Gadžo, „Tradicija prevodenja, kazivanja i tumečenja Mesneviye u Sarajevu i nekim drugim mjestima“, *Behar - Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod*, Zagreb, XXII, 2013., str. 116, 4-5.

16 Šejh Arif Sitki – Zelenjak je učio pred šejhom Muhamedom Mejli-babom (Hadžimejlić), što bi moglo značiti da je i Mesneviju izučavao od njega. Nazif Veleđar, „U društvu sa Mevlanom“, Dostupno na: <http://sarajevo.icro.ir/index.aspx?siteid=143&pageid=11633&newsview=606081> (Objavljeno 20. decembra 2013. godine).

17 „Na poleđini jedne fotografije portreta Muhameda Behaudina nalazi se natpis da je bio „šahista iz hobija i inada, i da je u jednoj prijateljskoj partiji pobijedio svjetskog prvaka.“ (Meliha Teparić, „Nakšibendijska tekija u Nadmlinima“, *Kelamu'l Šifa - časopis za kulturu, historijsko naslijeđe i tesavvuf*, br. 21-22, 2009., 100-106.)

18 Dio orijentalne zbirke rukopisa, biblioteka Mesudija u Kačunima.

19 U posjedu orijentalne zbirke Bošnjačkog instituta – Fondacija Adil Zulfikarpašić

20 Fotografija ovog rukopisa objavljena je u tekstu Munibe Spaho, „O islamskoj kaligrafiji u Sarajevu“, op. cit., str. 82-85.

21 Iz 1890. godine (Muhamed Ždralović, *Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima I*, Sarajevo: Svjetlost, 1988., str. 144-145.)

idžazetname,²² nekoliko medžmua²³ i nekoliko spjevanih hronograma za koje vjerujemo da je i sam izradio kaligrafske nacрте i kaligrafski ispis *Fatihe*.²⁴ Prema rukopisu šejha Behaudina štampan je *Evradi-Behai*, u kojemu je također publiciran jedan njegov crtež Oglavka sa turbetima i arapskom inskripcijom u *ta'lik* pismu.²⁵

U ovom radu osvrnut ćemo se na većinu navedenih djela, a obradit ćemo samo najreprezentativnije kaligrafske primjerke. Počet ćemo od kaligrafske diplome koju je dobio od kaligrafa Rakima Islamovića. Za početak donosimo prijevod dijela diplome koja se odnosi na kaligrafiju.

Prijevod dijela kaligrafske diplome Muhameda Behaudina Sikirića

Nakon hamdele i uvodnog dijela idžazetname sijedi:

A zatim,

Rob siromašni što svoju nemoć i slabost priznaje, hāfiz Husayn Rāqim, koji se islamom diči, al-Busnawī al-Sarā'ī veli da je nauka o pisanju časna nauka i fina vještina koju voli samo onaj ko je besprijekornog ukusa, a prezire samo onaj iskvarene ćudi, čija je nadnaravna značenja Uzvišeni Allah rječito podario, učinivši pero tumačem srca i povjerenikom jezika, i da je ona zbog svojih vrijednosti korist živima, mudrost prethodnika, čuvar značenja časne Božije knjige i sunneta Njegova Poslanika, salavat i spas neka mu je. Među onima koji su izučavajući je vođeni prosyječanju oka i srca i koji su upućeni ka njenom savladavanju, divno li je blago uzoriti učenik, prvak među učenicima po uspjehu i postignuću Muḥammad Bahā'uddīn šayḥ Sirrī zade al-Būsnavī al-Fūyñičawī,²⁶ neka nama i njemu Allah uzvрати na lijep način i još više da, jer je u ovoj nauci postigao što je želio i crvenu tintu svojih pera ostavio na bjelinama stranica. Brzo je učio, tako da je za kratko vrijeme usvojio vrijednosti pisanja istakavši se vještinom. Savladao je sve vrste pisma: sulus, neshi, divani, riku, sijaket, rejhani, dželi, kufsko, ta'lik, tugru, sindžir, i sam Bog zna šta je sve savladao. Primih ga da ga poučavam kada vidjeh da se istakao poput svoga oca, uzoritog, vrsnog učenjaka, čuvenog po znanju, šejha nad šejhovima, Mevlana šejh 'Abdullatīf-efendije, sina šejha, poznatog po izvanrednom ugledu, 'Abdurrahmāna Sirrī Babe, kome je idžazu

---

22 Ove četiri idžazetname (R. 2862, R.10315, R.862 i R.7577) nalaze se u posjedu Gazi Husrev-begove biblioteke (dalje u tekstu GHB biblioteka).

23 U posjedu orijentalne zbirke Bošnjačkog instituta – Fondacija Adil Zulfikarpašić, rahmetli prof. Seida Strika, rahmetli šejha Behaudina ef. Hadžimejlića i Hazima Numanagića.

24 U nakšibendijskoj tekiji Pir-i Sani Husein-baba u Vukeljićima.

25 Šaćir Sikirić, „Tekija na Oglavku“, *Gajret - kalendar za godinu 1941.*, Sarajevo, 1940., str. 42-51.

26 Fojničanin.

dao njegov poznatiji djed šejh Mehmed, kadija i uzoriti učenjak, koji je učio od svog oca čuvenog šejha Faḍlullāha-efendije, muftije u Amasiji. Dosegao je najviše stepene u onom što je želio, tako da je ispit imao iz morfologije, sintakse, stilistike, a na sva pitanja koja smo mu postavili tačno je odgovorio. Pošto se Bogu pomolih za milost, dozvolih mu da od mene prenosi što je meni bilo dozvoljeno prenositi i da ocjenjuje u skladu sa vrijednom naukom koju je od mene stekao. Dozvolih mu, također, da učenike poučava itd.²⁷

<p>اللِّسَانِ وَمِنْ أَجْلِ مَنَافِعِهِ أَنَّهُ مُفِيدُ الْبَاقِينَ حُكْمُ الْمُنَافِعِينَ وَالْحَافِظُ لِتَعَالَى كِتَابِ اللَّهِ الْكَرِيمِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَوةِ وَالسَّلَامِ وَكَانَ مِمَّنْ هَدَى فِي عِلْمِهِ إِلَى تَنْوِيرِ الْبَصَرِ وَالْبَصِيرَةِ وَمَالَ إِلَى اكْتِسَابِهِ فَكَانَ لَهُ نِعْمَ الذَّرْعَةُ وَالذَّخِيرَةُ الطَّالِبِ الْكَامِلِ بَشِيرِ الطَّالِبِينَ بِالْفَوْزِ وَالنَّجَاحِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَيْخِ سُرِّي زَادَهُ الْبُحْرَانُ الْفَوْجِي وَبِي عَامَلْنَا اللَّهُ وَإِيَّاهُ بِجَبَلِ</p>	<p>مِنْ صَحَائِفِ ابْنِ بَوَّالِ الْحِسَابِ وَاللَّهُ يَجْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيُؤْتِي وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكُتُبِ أَمَّا بَعْدُ فَيَقُولُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ الْمُعْتَرِفُ بِالْعَجْزِ وَالْقَصِيرِ وَالذَّالِمِ سَلَامَةُ الْفَقِيرِ إِلَى الْإِسْلَامِ الْبُوسْتَمِي السَّرَافِي أَنَّ عِلْمَهُ الْكِتَابَةِ عِلْمٌ شَرِيفٌ وَفَنُّ لَطِيفٌ لَا يَأْتِيهِ الْأَخْطَابُ ذَوْ قِسْلَيْهِ وَلَا يَأْتِيهِ الْأَصْلَابُ طَبَعَ عَمْرٍو سَتَقِيمُ حَصَلَ اللَّهُ تَعَالَى بَدِيعَ مَعَانِيهِ يُحَسِّنُ الْبَيَانَ وَيَجْعَلُ الْفَاكِمَ تَرْجَمَانَ الْقَلْبِ وَوَكِيلَ</p>
--	--

اللِّسَانِ

Sl. 2. Fragment Idžazetname šejha Behaudina

Analiza kaligrafske djelatnosti šejha Muhameda Behaudin-ef. Sikirića

Kaligraf i šejh Muhamed Behaudin Sikirić bio je vrsni bosanski kaligraf, što saznajemo iz teksta pronađene *idžazetname*²⁸ (diplome).

27 Prijevod sa arapskog doc. dr. Amra Mulović.

28 *Idžazetname* - diplome, izdavale su se za različite vještine i usavršavanja, u ovom slučaju radi se o kaligrafskoj diplomi. Idžazetnama iz kaligrafije je ovlaštenje o osposobljenosti učenika – kaligrafa, da je usavršio jedno ili više kaligrafskih pisama/stilova i da je sposoban da podučava druge istoj vještini. Isto tako, idžazetnama je ovlaštenje ili dozvola za kaligrafa da se može potpisivati na svoj rad, što sve do tad nije bilo dozvoljeno.

Idžazetnama je pisana u formi knjige, neuvezana je, manjeg formata (12x19). Papir je smeđkaste boje, prepariran *aherom*.²⁹ Tekst je ispisan na šest listova, sa dodatnim praznim listovima. Kako se čini ni tekst diplome nije dovršen, a i sam kraj inskripcije ne završava se u formi *hatme sahifa*,³⁰ što je tipično i za većinu islamskih manuskripata, pa tako i za ovu vrstu *idžazetname*. Na kraju ovakvih *idžazetnama* stoji potpis profesora i njegov pečat, što, nažalost, nedostaje u slučaju naše diplome. Početak ove vrste *idžazetname*, kao i većine drugih islamskih manuskripata, uvijek počinju Bismilom i zahvalom Uzvišenom Allahu, dž.š. Ovaj početni dio teksta skoro uvijek po pravilu je ukrašavan *unvanom*,³¹ na što upućuje ostavljeno prazno mjesto u rukopisu *idžazetname*. I u samom tekstu nedostaju dekorativne tačke za odvajanje rečenica, a kao što vidimo, prostor za to je predviđen. Tekst je tako organiziran i planiran da bude uokviren *pervazom*,³² te je ostao neuramljen. U tekstu crvenim tušem je ispisan ime učitelja i ime učenika.

Što se tiče kaligrafskog ispisa ove *idžazetname*, vjerujemo da je ispis šejha Behaudina. Kod ovakve vrste *idžazetname* uobičajeno je da učenik ispisuje svoju diplomu po nalogu i tekstu učitelja, a na kraju teksta učitelj svojom rukom ispisuje potpis, *idžaze hat* (pismo diplome)³³ i eventualno stavlja pečat.

Može se uočiti da je tekst ispisan vrlo lijepim *nesih* pismom. Bismila, koja je jednake dužine kao sam stupac teksta, ispisana je sa *kešidom*.³⁴ Kako je *nesih* pismo, pismo sitnog formata, tzv. *kur'ansko pismo*,³⁵ ono svoju najljepšu formu dobiva upravo u malom *katu*.³⁶ Šejh Behaudin ovdje koristi *kat* od jednog milimetra. Pisano je u pravilnim redovima, čisto i uredno, sa vidljivim osjećajem za preciznost. Rukopis je vrlo čitljiv, tako da cijelokupna

---

29 *Ahar* ili *aher* specijalno pripremljena preparacija za kaligrafski papir koja se spravlja od nišeste, a potom od bjelanceta jajeta.

30 *Hatme sahifa* su zadnje dvije stranice u Kur'anu na kojima je obično ispisana dova. Ovaj tekst se završava tako što se ispisuje u obliku trokuta sa zašiljenim vrhom prema dolje. Ovakvim načinom komponiranja teksta, koji ima dekorativnu svrhu, dobivaju se dva trougla sa strana teksta, koja se najčešće dekoriraju iluminacijom ili se pak ostave prazna.

31 *Unvan* je dekorativno zaglavlje na početku teksta većine islamskih rukopisa.

32 *Pervaz* je borda ili zlatna linija kojom se uokviruje tekst unutar rukopisa, ili pak na koricama uveza. (Čazim Hadžimejlić, *Umjetnost islamskog knjigovestva*, Sarajevo: Sedam, 2011., str. 241.)

33 Ovo pismo je još poznato kao *rik'a* (Čazim Hadžimejlić, *Umjetnost islamske kaligrafije*, Sarajevo: Sedam, 2011., str. 133.)

34 Izduženje slova u arapskom pismu.

35 Ovu tradiciju je razvio hafiz Osman, i od njegovog vremena Mushafi se počinju pisati gotovo uvijek po pravilu *nesih* pismom. (Hadžimejlić, *Umjetnost islamske kaligrafije*, op. cit., str. 117).

36 Izraz *kat* je kaligrafski termin koji označava širinu pera od koje zavisi i veličina ispisa.

inskrIPCija odiše lahkoćom, a slova su skladno komponovana. Ćini se kako je postignut balans praznog prostora i „pletjenja“ slova. Posebice treba istaći osjećaj za proporcionalnost slova, zatim prostor između slova koja se vezuju i koja su neuvezana, krajnje je izbalansiran. Razmaci između redova imaju dovoljno prostora da tekst „diše“, a da s druge strane ne bude „pojedena“ praznim prostorom, skoro da možemo reći u hafiz-Osmanovom maniru. Također, je veoma harmoničan odnos vertikala koje su u pravilu puno tanje u odnosu na deblje horizontale, sa dubljim krivinama. Ovaj kaligrafski ispis *nesih* pisma pokazuje zrelost i usavršenost.

Međutim, postoji nekoliko nedoumica u vezi s ovom *idžazetnamom*. Zašto nikad nije do kraja ispisana i ovjerena? Isto tako, nepoznato je koje je godine šejh Behaudin dobio ovu *idžazetnamu*?

Iz šejh-Behaudinove biografije zna se za povratak iz Istanbula 1890. godine, a po Gaćanoviću dobio je diplomu u Istanbulu 1911. godine. Ovo nam govori da je u dva navrata boravio u Istanbulu. Osim ovog podatka o kaligrafskoj diplomi iz Istanbula, drugih podataka nemamo, tako da se otvaraju mnoga pitanja, kao što su: Od koga je mogao dobiti diplomu, koja vrsta diplome i za koji stil arapske kaligrafije? Da li je Istanbulska diploma možda izdata poslije Islamovićeve?

Neosporno je da se šejh Behaudin svakodnevno susretao u Istanbulu sa najvrednijim primjercima kaligrafskih radova po džamijama, tekijama i drugim objektima sakralne i profane namjene, što je moglo utjecati na njegov umjetnički talent i ukus. Šejh Behaudin se u Istanbulu mogao susresti s tadašnjim živim „majstorima-virtuozićima“ kaligrafije.³⁷

Ako uđemo dublje u samu analizu sadržaja teksta sarajevske *idžazetname*, uočićemo da šejh Behaudinov kaligrafski *idžazet* ne samo da potvrđuje uspjeh u kaligrafiji već predstavlja dio nekog završnog ispita. O kojoj tačno školi je riječ u samoj *idžazetnami* se ne navodi. Ovaj fakat bi mogao biti ključan pri određivanju koju od dvije diplome je Behaudin prvu mogao dobiti.

Druga okolnost koja čini situaciju još kompleksnijom je ta da *idžazetnamu* izdaje njegov kaligrafski učitelj, koji je djelovao kao samostalni umjetnik-kaligraf i koji je vodio privatnu školu kaligrafije, a ne učitelj neke zvanične obrazovne institucije. U *idžazetnami* se spominje ispit i uspjeh iz morfologije, sintakse i stilistike:

Dosegao je najviše stepene u onom što je želio, tako da je ispit imao iz morfologije, sintakse, stilistike, a na sva pitanja koja smo mu postavili tačno je odgovorio.

37 U to vrijeme u Istanbulu djelovali su poznati kaligrafi koji su obilježili tursku kaligrafiju, kao što su: Sami Efendi (p. 1912), Mehmed Nazif-bey (p. 1913); Mehmed Fehim-ef. (p. 1914.), Hasan Riza-ef. (p. 1920.), Omer Vasfi (p. 1928), Mehmed Abdulaziz Efendi (p. 1934.) i drugi. (Šefket Rado, *Turk hattatlari*, Istanbul, 1984.)

Ovo navodi na pomisao da se radi o nekom studiju iz jezika – u prvom redu gramatike, ali koji je, kako se čini, uključivao i umjetnost kaligrafskog umjeća. Također, poznata je nekadašnja praksa da se jedna diploma izdavala za više disciplina, a i sama njena forma u obliku rukopisa, također, je karakteristična za *idžazetname* koje su se izdavale u obrazovnim institucijama. U *idžazetnami* se ne navode imena ostalih članova komisije, na osnovu kojih bi se, možda, moglo rasvijetliti o kojoj ustanovi je riječ. Međutim, ako se opet osvrnemo na njegove biografske podatke u kojima stoji da je 1889. položio ispit za *mualima* – što predstavlja jednu vrstu stručnog ispita za podučavanje, moguće da je ovaj ispit uključivao i kaligrafski ispit, te da je Islamović bio angažiran kao Behaudinov učitelj da bude član komisije za ovu oblast.

Još jedan indikator da je Behaudin, vjerovatno, prije Istanbulsog *idžazeta* dobio Islamovićev *idžazet* vidi se iz teksta gdje se kaže: *Brzo je učio, tako da je za kratko vrijeme usvojio vrijednosti pisanja istakavši se vještinom*. Ovo može biti indikator da Behaudin nije imao vještinu, odnosno da je kao početnik došao na praksu kod Islamovića.

Kaligraf Islamović je i sam proveo neko vrijeme u Istanbulu usavršavajući se u ovoj umjetničkoj disciplini. Tako se Islamović vratio u Sarajevo iza 1867. godine, a Behaudin 1890. godine. Nažalost, nemamo podataka koje godine je svaki kaligraf ponaosob otišao u Tursku. Islamović i Sikirić se nisu mogli sresti u Istanbulu, jer se prvi vratio u rodni kraj kad je Behaudinu bilo tek sedam godina.

Sikirić je, vjerovatno, otišao u Istanbul kao *hattat*, gdje nastavlja dodatno usavršavanje u kaligrafiji, tako da se vraća 1890. da bi ponovnim odlaskom u Istanbul dvije godine kasnije, 1911., dobio kaligrafski *idžazet*. Znači da je Sikirić odlazio u Istanbul u nekoliko navrata.

Drugo pitanje koje se postavlja je na osnovu kojeg kaligrafskog djela je Behaudin dobio sarajevsku diplomu? Pretpostavljamo da bi se moglo raditi o ispisu nekog djela, budući da druge vrste kaligrafskih diploma, kao što su najčešće kompozicije *kit'e*,³⁸ pored toga što su umjetnička djela predstavljaju i diplomu. Primjere takvih diploma nalazimo kod Behaudinovog učitelja hafiza Husejina Rakima Islamovića, koje se nalaze u muzejskoj postavci Gazi Husrev-begove biblioteke.

Treba uzeti u obzir i činjenicu da je Behaudinovo odrastanje bilo u kaligrafskom okruženju, počevši od njegovog djeda Sirri-babe.³⁹ Behaudin nije

---

38 Kaligrafske kompozicije sastavljene od *sulus* i *nesih* pisma, ili *ta'lik* pisma.

39 O šejhu Sirri-babi kao kaligrafu znamo od Mahmuta Traljića (*Šejh Abdurrahman Sirri bio je i – kaligraf*, Glasnik VIS-a u SFRJ, Sarajevo, 1978., str. 59-62.), koji spominje primjerak Kur'ana, kaligrafski ispisan rukom šejha Sirri-babe, koji se nalazilo u Skoplju u Mustafa-pašinoj džamiji. Dragocjenost ovog rada je što donosi reprodukcije stranica iz mushafa na osnovu kojeg se može donekle ocijeniti kaligrafski ispis. Pronađena su

čak ni bio rođen kada je njegov djed šejh Sirri-baba preselio na ahiret, tako da ga nije mogao podučavati kaligrafskom pisanju, ali vjerovatno je da su kaligrafski radovi šejha Sirri-babe utjecali na Behaudina.

Sl. 3 i 4 . Kaligrafske levhe koje se pripisuju šejhu Sirri-babi.

Proučavajući Muhameda Behaudina kao kaligrafa i imajući u vidu u kakvoj je porodici rastao, zaključujemo da je njegovo razvijanje svijesti o estetiци kaligrafskog ispisa arapskog slova počelo još u ranom djetinjstvu. Postavlja se pitanje da li se i njegov otac bavio kaligrafijom?

Do sad nije pronađen niti jedan rad koji bi upućivao na Behaudinovog oca, ali se očuvala jedna levha u vidu hronograma kojeg je ispisao šejh Abdušekur Sikirić, stariji sin Sirri-babe, a Behaudinov amidža. Hronogram je spjevan za Husein-babu Zukića i čuva se u njegovom turbetu u Vukeljićima. Ispisan je lijepim *ta'lik* pismom na papiru.

Međutim, zabilježeno je postojanje rukopisa koji potječe iz oglaivačke tekije, a koji se odnosi na propise i pravila lijepog pisanja. Uz sam tekst na marginama stranica su bili ispisani primjerci i proporcije *sulus* stila, a u drugom dijelu rukopisa nalaze se stranice *meška* za *sulus* i *nesih* pismo.⁴⁰ Sam

---

dva primjerka kaligrafskih radova u vidu levhi u džamiji u Bužimu, koje se pripisuju Siri-babi, a evidentirala ih je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika. Premda ovi radovi pokazuju više lokalni nivo kaligrafskog ispisa, ali s obzirom na bosanske uvjete ove radove ipak ne možemo nazvati amaterskim i predstavljaju iznimno važan artefakt za umjetnost islamske kaligrafije u Bosni i Hercegovini. Ove levhe pokazuju tendenciju ka profesionalnom pisanju: kaligrafski oblici, proporcije, komponovanje i sigurnost ispisivanja, koja je evidentna, svjedoče o osobi koja se susretala, vjerovatno, sa prvorazrednim kaligrafskim djelima i to pokušavala da primjeni u svom radu.

40 U potpisu ispod teksta stoji da ga je ispisao Osman sin Džaferov 1265. (1848.), moguće da se radi o prijepisu djela uvezenog iz Turske. A na drugom potpisu koji se nalazi na

tekst je ispisan vrlo lijepim *nesih* pismom, za razliku od *meška*, koji je ispisan vrlo gusto u zbijenim redovima, tako da kaligrafija odiše lokalnim duhom. Ovaj rukopis se nekada nalazio u vlasništvu Hazima Numanagića, ali kako je rukopis bio posuđen prije agresije na BiH i nestao tokom ratnog vihora, danas je nepoznato gdje se nalazi i da li je očuvan. Prema mišljenju Numanagića, ovaj rukopis je potvrda postojanja kaligrafske škole na Oglavku.⁴¹

Također, kod Hazima Numanagića se nalazi jedan dio *meška*, koji je prvobitno, vjerovatno, bio namijenjen da bude dio *murakke albuma*. Stranice ovog *meška* su nepotpisane i bez datuma je, a potječe sa Oglavka iz porodice Sikirić. Numanagić vjeruje da je ovaj *mešk*, vjerovatno, rad nekog od Sikirića. Komparacijom Behaudinovih kaligrafskih ispisa i ispisa sa *meška*, možemo ustvrditi da se ne očituje sličnost u *grafiji* - ispisu, osim u slučaju harfova *vav* i *kaf*, koji su sa dosta većom glavom i otvorom, što je karakteristično za šejh-Behaudinove ispise ovih slova u *sulus* stilu. *Sulus mešk-murakka* s Oglavka dosta je solidno ispisan, premda pojedini harfovi variraju proporcijom i oblikom.

Sl. 5 i 6. Stranica iz rukopisa – fotokopija iz *Meška – muraka* sa Oglavka.

Ako se ponovno osvrnemo na tekst šejh Behaudinove sarajevske *idžazetname*, u kojoj stoji da je postigao uzvišenu titulu kaligraf - *hattat*⁴² i da je

margini iste stranice stoji da je vlasništvo Fadil paša-zade Hajrudin Mir Mustafe, 1265. (1848.) iz Sarajeva.

41 Intervju sa Hazimom Numanagićem, 29.09.2014. Sarajevo.

42 *Hattat* je stručni pojam i uzvišena titula koju dobije onaj koji postigne usavršeno pisanje. Sve dok se ne dostigne ova razina umjetničkog pisanja, osoba koja uči kaligrafiju ne

usavršio sve stilove umjetničkih pismima *aklam-i sitte*,⁴³ ali i drugim pismima koja se ubrajaju u umjetničku skupinu, uočiti ćemo da se u *idžazetnami* kaže:

Savladao je sve vrste pisma: sulus, neshi, divani, riku, sijaket, rejhani, dželil, kufsko, ta'lik, tugru, sindžir, i sam Bog zna šta je sve savladao.

Publikovane zabilješke o porodici Sikirić, napose o Behaudinu, ne informišu mnogo o njegovoj umjetničkoj djelatnosti. Ono što saznajemo da je pisao levhe, razne natpise i da je prepisivao *medžmue*. Tako saznajemo da se najviše služio *ta'lik, nesta'lik* i *nesih* pismom,⁴⁴ međutim njegovi rukopisi koji su sačuvani do današnjih dana pokazuju da se pored nabrojanih stilova arapskog pisma vrlo često služio *sulus* i *rik'a* pismom. Moguće je da je *levhe* – kaligrafske panele, najčešće ispisivao upravo sa *ta'lik* stilom. Do prije agresije na BiH (1992-1995) u porodici Behaudina Sikirića čuvalo se nekoliko levhi, rukopis *Dala'il al-ḥayrāt* i drugi kaligrafski papiri i vježbanice. Poslije rata većina ovih djela vjerovatno je prodana u nepoznato.⁴⁵

Možda možemo pretpostaviti da se pokoji primjerak Behaudinovih *levhi* nalazio u tekiji i turbetu na Oglavku prije II svjetskog rata, ali kako je sudbina ove tekije da se stalno u svim ratovima pljačka i spaljuje tako je u nepovrat izgubljen svaki materijalni trag iz ove tekije. Nažalost, ispostavile su se netačnim i pretpostavke da se u tekiji Nadmlini nalaze kaligrafski radovi šejha Behaudina. Što se tiče ove tekije, poznato je da je natpis na ploči kod ulaznih vrata bio ispisan rukom kaligrafa Behaudina. Mujezinović bilježi postojanje ove levhe, ali, nažalost, ne donosi njenu fotografiju. „Nad ulazom u ovu zgradu, na običnom kartonu ispisana je sljedeći tekst u pjesmi na turskom jeziku.

Vrata (ove tekije) uvijek su otvorena,

Pa nije dostojno čovjeka da se zanosi položajem i vlašću.

O brate, poštuj gosta

Ako imaš u sebi čovječnosti i razbora,

Brate, cijeni gosta

Jer je gost poklon Božiji.

Godina 1331. (1912.)

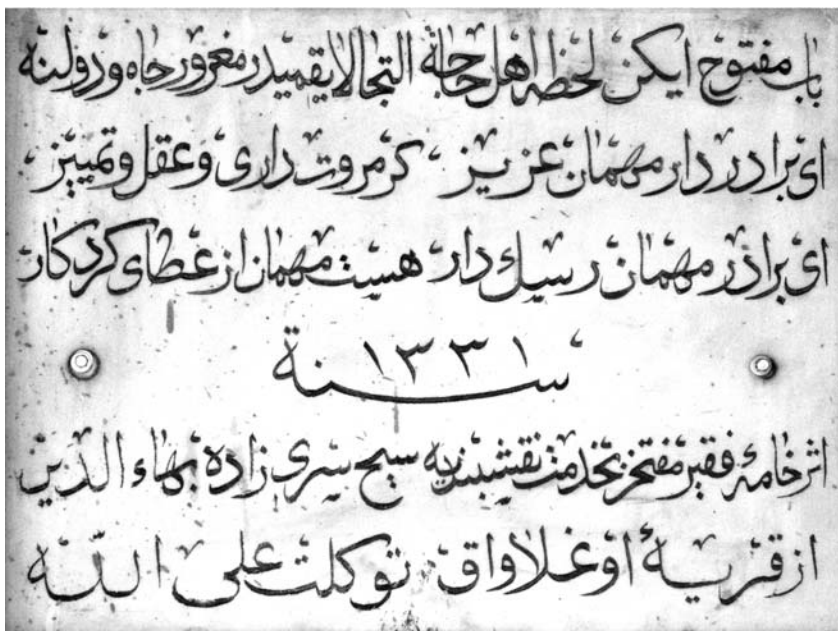
smije sebe nazivati hattatom-kaligrafom, niti se potpisivati na svoj rad, a naročito ne podučavati drugog kaligrafiji kad i sam nije usavršio isto.

43 *Aklam-i sitte* ili *šeš kalem* (šest pisama), odnosi se na pisma koja su se uzdigla na nivo umjetničkih, vodećih pisama a to su: *nesih, sulus, muhakkak, rejhani, tevki* i *rik'a*. *Ta'lik* pismo nepripada *aklam-i site*, ali se uzdiglo na nivo vodećih umjetničkih pisama, kao i *divani* i *rik'a*. Prva osoba, kaligraf koji je ustanovio *aklam-i sitte* je Ibn Mukle, zatim značajan doprinos razvitku umjetničkih pisama su redom dali: Ibn Bavvab, Jakut Must'asim, šejh Hamidullah, poslije kojeg nije bilo značajnijih promjena. (Čazim Hadžimejlić, *Umjetnost islamske kaligrafije*, op. cit., str. 43-57.)

44 Muhamed Hadžijamaković, "Pedesetogodišnjica smrti Behaudin-ef. Sikirića", op. cit., str. 724.

45 Prema riječima Hazima Numanagića (intervju 29.09.2014. Sarajevo). Isto tako prema riječima Numanagića jedna šejh Behaudinova levha se nalazi kod prof. Mahmutčehajića.

*Rad siromaha Behaudina, iz sela Oglavak, kome je bila čast služiti nakšibendijskom tarikatu šejha Sirrije. Oslanjam se (u poslovima) na Allaha.*⁴⁶

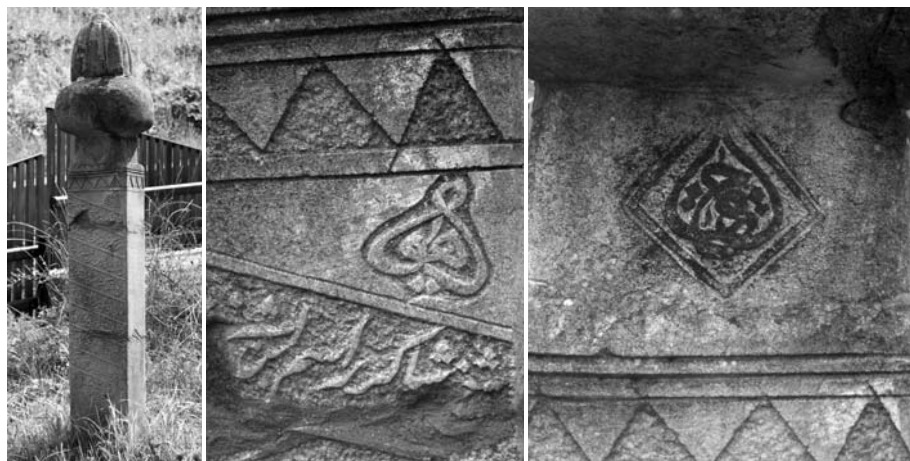
Sl. 7. Današnji natpis na nakšibendijskoj tekiji u Nadmlinima.

Današnji natpis datira iz novijeg vremena, sadržaj teksta i datum nekadašnjeg Behaudinovog hronograma isklesan je u kamenu. Mujezinović ne navodi kojim pismom je bio ispisan, a u svom radu, u prijepisu natpisa teksta donosi nešto drugačiji raspored nego što je to na današnjem natpisu. Pretpostavljamo da je raspored teksta kod Mujezinovića blizak autentičnom, budući da ne navodi da je arapski tekst preuzeo iz nekog izvora, tako je Mujezinović, vjerovatno, prenio onako kako je to vidio. Prvi dio teksta je ispisan u četiri reda, a kako vidimo na današnjem, tekst je smješten u tri reda. Drugi dio teksta koji počinje ispod datuma, a koji se odnosi na autora, također je ispisan u pet redova, dok je noviji natpis u dva reda. Današnja inskripcija je loše komponovana, sa zbijenim tekstom, tako da ne bismo mogli reći da je to vjerna kopija nekadašnje kaligrafske kompozicije i nema kaligrafsku vrijednost. Behaudin je u to vrijeme imao istanbulski *idžazet*, tako da smo skloni vjerovati da je bio skladno kaligrafski komponiran, moguće pak *ta'lik* stilom, Behaudinovic

46 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 1998., str. 258.

omiljenim pismom. Današnji isklesani tarih na kamenoj ploči kod vrata tekije u Nadmlinima predstavlja, najvjerojatnije, rad lokalnog majstora.

Poznat je još jedan hronogram kojeg je spjevao šejh Behaudin,⁴⁷ a to je na nišanu šejha Šakira Rasima.⁴⁸ Mujezinović navodi da je natpis u „lijepom *ne-shi* pismu“.⁴⁹ Međutim, ako malo bolje pogledamo vidjet ćemo da je *ta'lik* pismo relativno lijepo izvedeno. Ovaj natpis nas navodi na pomisao da je i sam šejh Behaudin, pored sastavljanja hronogram, a mogao izraditi i kaligrafski nacrt za isti. Imajući u vidu da je kamen izložen stogodišnjim različitim vremenskim uvjetima, vjetrovima i kiši, što je moglo uzrokovati ružičanje površine nišana i narušiti izgled slova. Pri tome treba uzeti u obzir još jednu činjenicu, a to je izvedba lokalnog majstora/klesara koji, možda, nije bio brižljiv i precizan u klesanju te je na taj način jednim dijelom mogao narušiti izgled harfova sa nacrtu. To se potvrđuje na dijelovima nišana sa geometrijskim elementima gdje je očigledno alatka prelazila preko zadate mjere. I pored ova dva faktora možemo zaključiti da je kaligrafija na ovom nišanu dosta dobra i harmonično komponovana. Naročito su interesantne manje inskripcije i kompozicije koje se nalaze na pojedinim djelovima nišana kao što su ispisi *Hu*, zatim *Ja Ħaqq* i drugi. Nišan sa pratećom sufijskom ikonografijom i karakterističnim turbanom vrlo je upečatljiv.

Sl. 8, 9 i 10. Fotografija šejh-Šakirovog nišana i detalji sa nišana *Hu* i *Ja Ħaqq*

47 Šakir Sikirić, "Tekija na Oglavku", *Gajret – Kalendar za godinu 1941.*, str. 50-51.

48 „Šejh Šakir školovao se i u Sarajevu i u Carigradu. Posebno je zapamćen kao vrstan epigrafičar i izuzetan kaligraf.“ Halid Buljina, *Tekije u fojničkom kraju*, Svjetlost, Fojnica, 1991., str. 198

49 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine II*, Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998., str. 491.

U GHB biblioteci nalaze se tri *idžazetname* kaligrafski ispisane rukom Behaudina.⁵⁰ Ove *idžazetname* su kaligrafska djela pisana po narudžbi. Dvije su ispisane *nesih* (R. 2862 i R. 10315) i jedna *ta'lik* pismom (R. 7577). Naročito rukopisi *nesih* pismom pokazuju relativno korektan kaligrafski ispis, ali, nažalost, ne i na nivou Behaudinove sarajevske *idžazetname*.

Sl. 11 i 12. Idžazetname (R. 10315 i R. 2862), GHB biblioteka.

Idžazetnama *ta'lik* pismom (R. 7577) odaje karakter brzog ispisa, manje preciznosti i pažnje, za razliku od drugih *ta'lik* ispisa iz njegovih međzmuva, koje su pisane sa dosta preciznosti i perfekcije, kao što će se dalje vidjeti u radu.

Sl. 13. Idžazetnama pisana ta'lik pismom (R. 7577), GHB biblioteka

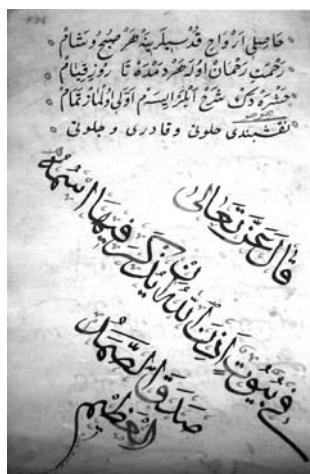
50 R. 2862, R. 10315 i R. 7577 (Haso Popara, "Idžazetname u rukopisima Gazi Husrevbegove biblioteke", op. cit., str. 5-44.

Od drugih Behaudinovih radova dostupno nam je nekoliko primjeraka *medžmua* i derviških ilahija, ispisanih njegovom rukom. Kako je šejh Behaudin prepisivao dosta *medžmua*, jedan primjerak se nalazio kod šejha Behaudin-ef. Hadžimejlića, drugi primjerak se nalazio kod rahmetli prof. Seida Strika, te u kolekciji orijentalnih rukopisa Bošnjačkog instituta – fondacije Adil Zulfikarpašić, koji u svom fundusu ima dva primjerka rukopisa (*medžmue*) ovog kaligrafa (Ms 382 i Ms 371). Između ostalog, pored prepisivanja *medžmua* šejh Behaudin bavio se i poezijom, tako da je često ubacivao u *medžmue* i neke svoje stihove.

Spomenute *medžmue* su pisane sa više različitih stilova arapskog pisma što za nas predstavlja dragocjenost. Stoga imamo, s jedne strane, širi uvid u ispis, dok s druge strane *medžmua* ipak ne predstavlja uvijek reprezentativno djelo za umjetničke kaligrafske radove, jer ova vrsta ispisa ne potrebuje umjetničko pisanje onog nivoa kao kaligrafski radovi u vidu *levhi* ili ispisivanje kur'anskog teksta. Ovakvi rukopisi su najčešće ispisivani sa manje pažnje i posvećenosti. S tog aspekta *medžmua* nam ne može dati potpuni uvid u umjetničku osposobljenost kaligrafa koliko bi mogla kaligrafska djela u obliku *levhi*. Međutim, ono što je za nas značajno u ovim *medžmuama* je to da se nalaze male kaligrafske kompozicije – *istift*, kakve se izvode sa velikim *kalemom* u vidu *levhi*. To je način komponovanja riječi i slova pojedinih sentenci u jednu cjelinu, koja ne zahtijeva pravopisni raspored kao što je ispisivanje tekstova. Ponekad je za ovakve kaligrafske radove potrebno malo više vještine da bi se iščitale, ali upravo u isprepletenosti harfova, s mjerom i osjećajem za prostor i raspored, kako bi se izbjegla prezagušenost i natrpanost, leži estetika ovih kompozicija i vještina umjetnika.

Medžmua koja se nalazila u vlasništvu rahmetli prof. Seida Strika i *medžmua* u Bošnjačkom institutu (Ms 382) su dosta slične po samom formatu knjižice, uže i duguljaste, što je karakterističan oblik namijenjen za ovakvu vrstu poezije. Ono što obje ove *medžmue* karakteriše je nedosljednost u načinu ispisivanja, koje varira od standardnog ispisivanja bejtova u horizontalnim redovima, koje opet mogu biti različitog karaktera jednoredno, dvoredno i u distihu; zatim ispisivanja pojedinih sentenci ajeta ili hadisa te njihovih komentara, ispisivanja u kosini, manjeg i većeg *kata*. Također, znakovitost ovih sentenci leži u tome što su neke od njih ispisane arebicom.

Sl. 14 i 15. Iz medžmue rahmetli prof. Seida Strika

Pored uobičajenog rasporeda pisanja bejtova u horizontalnim redovima, kaligraf Behaudin u samoj *medžmui* na različite načine unosi prateće manje ili veće ispise koji na neki način predstavljaju umjetničko-kaligrafski oblikovane ispise kakve bi često mogli naći na *levhama*, možda bi mogli reći kao jedan vid skice za iste. Ovi primjerci ispisa mogu nam dijelomice osvijetliti ili predočiti kakva kaligrafska djela u vidu *levhi* je mogao producirati kaligraf Behaudin.

Sl. 16 i 17. Detalji sa *sulus* pismom iz medžmue Bošnjačkog instituta Ms 382.

Kaligrafski ispisi, posebno oni predočeni na sl. 16 i 17, predstavljaju jedan vid kaligrafskih kompozicija - *istifa*. Ovi primjerci predstavljaju skladno komponirane cjeline koje bi mogle poslužiti kao skica za veći - *dželi* kalem, odnosno *levhe*. Međutim, svakako da nije dovoljno samo komponiranje, pored ovih vrijednosti kaligrafskog djela, proporcije harfova i njihov oblik su ono što doprinosi vrijednosti jedne takve kompozicije. S obzirom na karakter

i namjenu rukopisa ove male inskripcije su veoma dobro umjetnički izvedene, osjeća se zrelost kaligrafa i iskustvo komponovanja.

Kod Behaudinovih ispisa *sulus* pismom uočljiva je stanovita sličnost u ispisima pojedinih harfova kao kod levhi koje se pripisuju šejhu Sirri-babi. Naročito u ispisu harfa *vav*, a posebice sa glavom harfa *vav*, sa nešto širim otvorom nego što je osnovna proporcija ovog slova.

Sl. 18, 19 i 20. Dva detalja slova *vav* sa levhi Sirri-babe i desno detalj Sikirićevog ispisa slova *vav*

U nakšibendijskoj tekiji Pir-i Sani Husein-babe u Vukeljićima nalazi se nekoliko kaligrafskih panela koji se pripisuju Behaudinu Sikiriću,⁵¹ a evidentirala ih je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika.⁵² To je ispis sure *Fatiha*, koja se nalazi na prstenu drvene kupole. *Fatiha* je ispisana *dželi sulus* (krupnim) pismom u 8 pravougaonih polja, a svi su ispisi na papiru koji su, vjerovatno, naknadnom intervencijom kaširani na drveni nosilac. Ovi radovi su bez potpisa, tako da nam je nepoznata i godina kada je ovaj rad mogao nastati. Analizom ovih kaligrafskih inskripcija uočava se da je, vjerovatno, rad bio urađen na jednom papiru ili pak na par većih cijelina, a da je naknadnom intervencijom, vjerovatno prilikom kaširanja na drvo, rad podijeljen na 8 dijelova. Nažalost, očigledno nestručnom intervencijom rad je isječen tako da pojedina slova ili riječi ne teku do kraja.

Što se tiče samog ispisa, ovaj Sikirićev rad mogli bismo datirati kao rani period. Slova odaju karakter tvrdoće, a samo pero je dosta široko u odnosu na proporciju slova, tako da su savijeni dijelovi slova nešto oštrij na prijelazima iz vertikala u horizontale i sl., dok primjerci *sulusa* koji se nalaze u *medžmua-ma* imaju puno delikatnije proporcije i prelaze. Ali ipak sve ove inskripcije u *sulusu* imaju dosta sličnosti u svom duktusu. Na osnovu ovog skloni smo vjerovati da ovi radovi pripadaju prije ranom nego li zreлом Sikirićevom periodu.

51 Ovi radovi su potvrda šejh Behaudinove povezanosti sa tekijom u Vukeljićima.

52 Bosna i Hercegovina, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, „Nakšibendijska tekija u Živčićima sa pokretnim naslijeđem, graditeljska cjelina“, (Dostupno na: http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3364 (Pristupljeno 24. novembra 2011. godine).

Sl. 21. *Fatiha* u prstenu kupole, tekija Pir-i Sani Husein-baba u Vukeljićima.

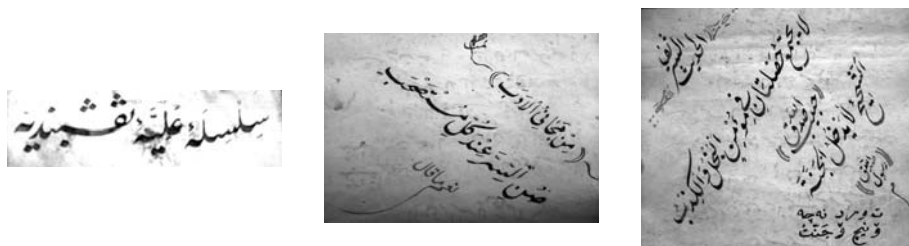
Pored uobičajenog crnog tuša, kojim se služio kaligraf Behaudin za ispisivanje bejtova, nailazimo i na crveni tuš koji se spominje i u samoj idžazetnama: ...i crvenu tintu svojih pera ostavio na bjelinama stranica. Tako je u ovim rukopisnim primjercima crveni tuš korišten manje-više za ispisivanje dijakritičkih oznaka i pojedinih sentenci. U ovim *medžmuama*, pored kaligrafskih ispisa osjeti se sklonost ka biljnoj dekoraciji, te, možda, možemo pretpostaviti da su njegove levhe bile dekorisane sličnim motivima.

Sl. 22 i 23. Detalji sa sulus pismom iz medžmue rahmetli prof. Strika

Iako se u samoj *medžmui* nalaze različite varijacije umjetničke kvalitete ispisa, izuzetno umjetnički lijepo i s dosta pažnje su pisani dijelovi s *ta'lik* pismom. Što je potvrda da je svoj kaligrafski izraz ponajviše usavršio upravo u ovom stilu arapskog pisma. *Ta'lik* pismo je jedno od najtežih vrsta pisama,

upravo iz razloga što ovaj stil ne koristi dijakritičke znakove i ukrase, te je stoga i najmanja nepravilnost veoma vidljiva, ali i zbog delikatnosti oblika slova. I u ispisima šejha Behaudina *ta'lik* pismom, primjetna je velika doza preciznosti, koncentracije i delikatnosti. Kao rezultat su uzorci pisma s najvišom dozom elegancije i profinjenosti, premda ovi uzori, sigurno, nisu najrepresentativniji njegovi ispisi, kakve bi mogli očekivati na većim kompozicijama - *levhama*.

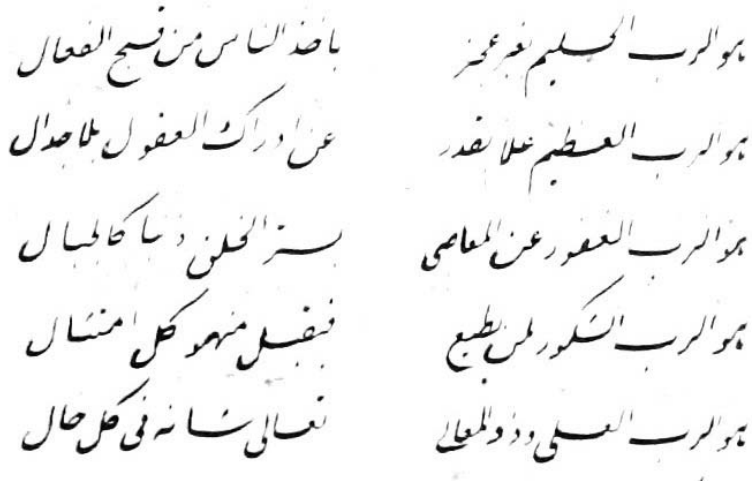

Sl. 24, 25 i 26. Detalj sa *nesta'lik* pismom iz medžmue rahmetli prof. Strika.

Na samom početku *medžmue* rahmetli prof. Seida Strika nalazi se ispisani lanac (*silsila*) nakšibendijskog tarikata, što je karakteristika derviških medžmua kao jedan vid odanosti i ljubavi prema pripadnosti određenom tarikatu. Ovaj naslov *Silsile Alije-Nakšibendije*, predstavlja jedan od ljepših uzoraka šejhn Behaudinovog *ta'lik* duktusa.

Dobar primjer Sikirićeve kaligrafije u *ta'lik* pismu možemo pronaći i u *medžmui* iz Bošnjačkog instituta (Ms 382), koja potječe iz obitelji Sikirić s Oglavka kod Fojnice. Sadržaj joj je različit, uglavnom književni rad i pjesme bošnjačkih pjesnika, ali i drugih s Istoka. Kako se na jednom mjestu nalazi naslov „Divani Sirri“, pretpostavlja se da je prvobitno bila namijenjena da bude Sirrijin Divan, ali u nju su unošene ilahije i drugih pjesnika. Uglavnom su ilahije pisane na turskom jeziku i tri alhamijado-pjesme. Nije u potpunosti ispisana, zapravo prije bi se reklo da je bila tek započeta, tek nekoliko listova s jedne strane, zatim s druge strane počinje ponovo ispisivanje, dok je sredina negdje oko 120 listova ostala neispisana.⁵³ Sam koncept i način ispisivanja ove medžmue je dosta sličan prethodno opisanoj. Naslovi pjesama su pisani crvenom tintom i pojedine riječi i sentence, što je karakteristika ovog kaligrafa. Posebno se ističu ilahije koje su pisane *ta'lik* pismom u dva reda. Graciozan i elegantan stil ovog pisma dočaravaju utisak ilahije kao duhovnog nadahnuća, ali i profinjen umjetnički stepen našeg kaligrafa.

53 *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Bošnjačkog instituta*, ur. prof. Fehim Nametak i prof. Salih Trako, Zürich, 1997., sv. I, str. 527.

Sl. 27. Detalj iz medžmue u Bošnjačkom institutu, Ms 382.

Ovaj primjer medžmue, kako je zabilježeno u *Katalogu rukopisa Bošnjačkog instituta*, naveden je kao ispis *nesih* i *ta'lik* pismom. Međutim, pored ovih pisama i pored navedenih stilova zastupljeno je i *sulus* i *rik'a* pismo, koje je dosta brzo pisano, a *nesih* pismo odaje malo grublji karakter.

Zbirka pjesama na turskom jeziku iz Bošnjačkog instituta (Ms 371), dosta je slična po karakteru i načinu ispisivanja prethodnoj. To su uglavnom ilahije bošnjačkih pjesnika. Između ostalog gazeli šejha Sirrije, gazeli šejha Mehmeda Mejli-babe,⁵⁴ gazeli šejha Muhameda Sidikije; kasida Yunusa posvećena Muhamedu, a.s., kao i gazeli kaligrafa Behaudina Sikirića. Ovdje se potpisivao kao „Izzi“.⁵⁵ Ovaj primjer *medžmue* nije toliko reprezentativan u odnosu na prethodni iz iste kolekcije, većim dijelom je brzo pisan. Iako je u *Katalogu rukopisne zbirke Bošnjačkog instituta* navedeno pismo *ta'lik*, ipak tu nalazimo više stilskih pisama, a nalazimo ispis *divani* pismom, osjetno je kombiniranje *ta'lik*, *divani* i *rik'a* pisama.

54 Rodopročelnika porodice Hadžimejlić.

55 *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Bošnjačkog instituta...*, op. cit., str. 527-528.

Sl. 28. Stranica iz rukopisa Ms 385, neformalno ispisivanje sa osjetnom mješavinom tri stila: *ta'lik*, *divani* i *rik'a*.

Uz Sikirećevu osobnu fotografiju (sl. 1), nalazi se njegova podsjetnica sa sitnim ispisima u stilu *dželi divani* pisma, u vrhu s lijeve i desne strane, u sredini sentencije *ta'lik* pismom, a u samom dnu manji *istif sulus* pismom. Ovdje nalazimo potpis šejh Behaudina, iako su dosta minijturni ovi ispisi i oni su nam značajni jer ilustruju šejh Behaudinov duktus u *divani* pismu.

Bošnjački institut posjeduje rukopis koji je napisao „Derviš Muhamed Beha'udin“, djelo na arapskom jeziku, rasprava o islamskom vjerovanju derviša „Al-‘Aqā'idu al-islāmiyya“ (Ms 385). Djelo je napisao, 1903. godine (1321. po Hidžri). Rukopis je bez naslova a naziv je preuzet iz kolofona. Četvrtastog je formata (16,5x20), ispisano u 40 listova. Pisano je u ravnim redovima, na nekim mjestima su crvenom tintom pisane pojedine riječi. Rukopis je iz dva dijela: u prvom dijelu se govori o zikru kao sastavnom dijelu moralnog usavršavanja derviša, a u drugom autor dokazuje ehli-sunetsku pripadnost i ispravnost sufija.⁵⁶

Rukopis je pisan različitim stilovima pisma arapskog alfabeta. Prvi dio od trideset i šest strana počinje lijepim *ta'lik* pismom, prozračnim i čitkim, osjeća se oštrina pera, tako da su ivice slova britke i oštre. Na pojedinim dijelovima nedostaje brižljivost pisanja uz nekoliko grešaka koje su prekrizene.

56 *Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta*, ur. Fehim Nametak i Salih Trako, Sarajevo, Zürich, sv. II, 2003., str. 108-109.

النفوس وعدل العالم بمرآة مطيها فصاحب الذيب لا يمتد الا في دين
 مشروح لاني ودين معتبر لانه لا يقدر بكنه اسانس لذلك امره ان يخطا
 لئلا يسهل كنه اشارته في قول (قد افلح من ركبها و قد غاب من
 ركبها) و مسلم يكتف عاكرت النفس ان يركب العبد لاسبعا انبها
 الميسل الى الدين المشروح الامثال الامراء و الاضباب مما نجا و فدا
 اول المقام لا يهل العبد من العترة فبذل العبد ما يقدر عليه من العترة و السلام
 لاني كبر بالذكور الكفيع انه اعمم ذلك لعين احد ما انه شيخ كبير ضيف
 لا يقدر الجهر الثاني لانه افضل الصاينة و اسب اسانس البهائم و العبد
 قبل السلام و بعد ذلك ان كلف و يمن قلبه و جعل روحه في جناح الاله
 الجهر لان الذكر بالجهر افضل ما سواه من الغيب و القدر محمد علي سلام عاليا
 بالجهر لفضله ما في قوله الشريف من العباد ان لا تشاب و من يفسد الكفار
 و الظهار الاسلام بذلك وقع ما و ش علي في الشريف و ذلك امر الشايع
 النظام على مريم بالجهر لفضله ما في قوله من افواك الدوائر و الاضباب
 الانعام و الافكار و الافعال و دهر من الغفلة و الكسالات لا يستحق
 و الاضباب و الاضباب و الاضباب بل لما ذكره و العزيم الاضباب و العزيم
 فيهم من بكره و نه جميع انفسهم بل ففقهه بالخصر لغيره على بسا نه

Sl. 29. Stranica rukopisa Ms 385, ta'lik pismom.

Potom drugi dio od dvadeset strana nastavlja *rik'a* pismom različitog kvaliteta, relativno brzo pisano u nekoliko navrata, sa evidentnim greškama, koje su križane, što navodi na zaključak da je pisano u žurbi. Djelo na zadnjoj stranici je završeno tarihom u tri distiha, ispisano vrlo lijepim *ta'lik* stilom.

Zaključak

Na osnovu dosad prikupljenih podataka o kaligrafu i šejhu Muhamedu Behaudin-ef. Sikiriću može se zaključiti da je bio veoma obrazovan čovjek. Pored općeg obrazovanja, i završenih nekoliko škola šejh Behaudin je težio ka usavršenom kaligrafskom ispisu, jer potječe iz porodice u kojoj se njegovala ova umjetnička djelatnost. Behaudinovo kaligrafsko obrazovanje potvrđuju dvije diplome, i to jedna iz Sarajeva i druga iz Istanbula, ali i sam njegov rad.

Dosad pronađeni kaligrafski ispisi šejha Behaudina predstavljaju jedino svjedočanstvo o njegovom umjetničkom radu. Djelimično je rekonstruisan njegov kaligrafski rad na osnovu čega se pokazalo da se ovaj kaligraf istakao u nekoliko kaligrafskih stilova kako se to navodi u njegovoj *idžazetnami*. U ovom smislu najreprezentativniji primjer usavršene kaligrafije vidi se upravo iz sarajevske *idžazetname*, koja predstavlja kaligrafiju visokog nivoa u *nesih* stilu arapskog pisma. Drugi materijal koji je poslužio kao urnek kaligrafskog ispisa su mahom *medžmue*, i to ona koja se nalazila kod rehimetli prof. Strika i medžmua iz Bošnjačkog instituta. Ovi rukopisi bili su veoma korisni jer

sadrže sentencije ispisane kaligrafski vrlo lijepo, u *sulsu* i *ta'lik* stilu. Iz tih isječaka može se zaključiti da je šejh Muhamed Behaudin Sikirić bio vrstan kaligraf, skoro virtuoz. Komparacijom više primjera *sulus* stila iz *medžmua* i kaligrafskih panela iz tekije u Vukeljićima, primjetno je da je Sikirić imao nešto deblji, odnosno širi *kat* kad je u pitanju *sulus* pismo, što je bila očigledno njegova karakteristika u ovom kaligrafskom stilu arapskog pisma.

Bolji *ta'lik* ispisi odišu posebnom energijom i osjećajem. Proporcije slova, trag kalema, harmoničnost, elegancija, profinjenost, kvalitet su njegovog *ta'lika* stila. Ni ispisi *sulus* pismom ne zaostaju za *ta'likom*, premda je ipak uočljiva viša usavršenost u *ta'lik* pismu. Budući da ovi radovi ne predstavljaju najreprezentativnije primjerke kaligrafskih ostvarenja, može se pretpostaviti da su druga njegova ostvarenja, za koje se saznaje iz izvora da su postojala, bila na visokom nivou estetike kaligrafske umjetnosti.

Velika je šteta za umjetnost islamske kaligrafije u Bosni što je nepoznato gdje se nalaze *levhe* šejha Behaudina Sikirića, a koje, sigurno, postoje po pojedinim domovima. Veoma bi bilo značajno iste locirati i fotodokumentovati kako bi se valorizirale i da bi u konačnici ovaj naš umjetnik dobio svoje zaslužen mjesto i priznanje za svoj neumorni rad. Ako u budućnosti dođe do otkrića njegovih radova, to će biti veliki značaj za umjetnost islamske kaligrafije u Bosni i Hercegovini, naročito pak onih radova u *ta'lik* i *nesih* pismu u kojemu se, kako se čini, ponajviše istakao.

Calligraphic teaching licence by Muhammed Behaudin Sikirić

(Summary)

The paper analyzes calligraphic work of Sheikh Muhamed Behaudin ef. Sikirić, an artist from the end of 19th and beginning of 20th century, and provides a translation of his so far unpublished calligraphic teaching license (Bosnian: *idžazetnama*) from the collection of oriental manuscripts of Mesudija Library in Kačuni. Based on this document and on unpublished data on the artist, an attempt has been made to define his calligraphic education more precisely. Using comparative analysis of the contents of *idžazetnama* and of the available artist's calligraphic inscriptions, the paper tries to explicate, reconstruct and evaluate his artistic work, and to present it to a wider public.